

Postavenie osôb so zdravotným postihnutím na trhu práce v SR: súčasný stav a výzvy

Darina Ondrušová, Daniela Kešelová

Príspevok je venovaný rozboru aktuálnych otázok podpory zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím v Slovenskej republike, identifikovaných v rámci štyroch odborných podujatí konaných v roku 2014 k danej téme. Na základe dostupných výskumných poznatkov a štatistických údajov prezentuje celkový stav zamestnanosti osôb so zdravotným postihnutím, indikuje súčasné výzvy v chránenom a podporovanom zamestnávaní v kontexte aktívnych opatrení na trhu práce vrátane otázok súvisiacich so stimuláciou zamestnávateľov k zamestnávaniu osôb so zdravotným postihnutím a poukazuje na dôležitosť prípravy pre trh práce v systéme formálneho vzdelávania žiakov so zdravotným postihnutím. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že dosahovanie výraznejších posunov v podpore začleňovania osôb so ZP na trhu práce je dlhodobým procesom vo väčšine európskych krajín a Slovensko, napriek 20-ročným snahám o systémový prístup k riešeniu týchto otázok, nie je výnimkou. Štatistické ukazovatele v SR neumožňujú jednoznačne zhodnotiť dlhodobjší vývoj miery zamestnanosti osôb so ZP, poukazujú však na stále pretrvávajúce rozdiely v ekonomickej aktivite osôb so zdravotným postihnutím v porovnaní s celou populáciou. Zatiaľ čo v celej populácii prevládajú osoby pracujúce, ľudia so zdravotným postihnutím sa hlásia väčšinou k ekonomickej neaktivite. Napriek tomu je možné hovoriť aj o určitých pozitívnych trendoch, ako napr. takmer dvojtretinovým plnení „zamestnaneckých kvót“ zo strany zamestnávateľov zamestnávaním osôb so ZP. Pozitívnym trendom je aj pomalý presun od vzdelávania v špeciálnych školách k integrovanému vzdelávaniu, čím sa žiakom so ZP otvárajú širšie možnosti výberu študijných odborov, a tým aj uplatnenia sa na trhu práce. Niektoré z výziev a inšpirácií do budúcnosti sú už tiež obsiahnuté v oficiálnom vládnom dokumente, Národnom programe rozvoja životných podmienok osôb so ZP na roky 2014–2020, medzi nimi najmä podpora zamestnávania osôb so ZP na otvorenom trhu práce a zvyšovanie kvality a dostupnosti poradenských služieb pri hľadaní zamestnania.

Podpora zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím (ZP) je v podmienkach SR témou, ktorej sa v období posledných dvoch rokov venuje zvýšená pozornosť odbornej verejnosti.

Jedným z dôvodov zintenzívnenia diskusií na túto tému bola príprava Národného programu rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014–2020 (ďalej „národný program“), ktorý bol schválený vládou SR v januári 2014 ako kľúčový koncepčný materiál zameraný na zlepšenie postavenia osôb so ZP vo všetkých sférach spoločenského života. Vychádzajúc zo štruktúry Dohovoru OSN o právach osôb so ZP, ku ktorému SR pristúpila v júni 2010, obsahuje tento dokument aj opatrenia osobitne zamerané na oblasť zamestnanosti.

Zároveň, v období od februára do začiatku júna 2014, sa uskutočnili štyri odborné podujatia, ktoré sa venovali rôznym aspektom zamestnávania osôb so ZP. Prvým z nich bola výročná konferencia Sociofóra - nezávislej platformy mimovládnych organizácií pôsobiacich v sociálnej oblasti. V rámci samostatného workshopu tu boli rozoberané najmä otázky súvisiace so súčasnou ponukou nástrojov na podporu zamestnávania osôb so ZP v rámci aktívnych opatrení na trhu práce (AOTP). Druhým podujatím bola marcová konferencia neziskovej organizácie EPIC a Slovenskej únie podporovaného zamestnávania, ktorá sa zamerala na aktuálne výzvy súvisiace s podporovaným zamestnávaním predovšetkým z pohľadu zástupcov agentúr podporovaného zamestnávania. Nasledne sa v apríli uskutočnilo podujatie organizované strešnou organizáciou výrobných družstiev Coop Product Slovensko, na ktorom boli diskutované dopady minuloročných

legislatívnych zmien v službách zamestnanosti¹ na prostredie chráneného zamestnávania - chránené dielne a výrobné družstvá invalidov, z pohľadu zástupcov týchto družstiev. Napokon, v júni sa konala vedecká konferencia organizovaná Inštitútom pre výskum práce a rodiny a European Centre for Social Welfare Policy Research so sídlom vo Viedni v partnerstve s neziskovou organizáciou EPIC, ktorej cieľom bolo načrtnúť úspechy a výzvy zamestnávania osôb so ZP v medzinárodnom a národnom kontexte a podporiť medzirezortnú a medzisektorovú spolupodpovednosť kľúčových aktérov najmä pri prechode mladých ľudí so ZP zo systému vzdelávania na trh práce, ako aj v zamestnávaní v rámci procesu deinštitucionalizácie sociálnych služieb.

Cieľom tohto textu je predstaviť v nadväznosti na uvedené podujatia súčasný stav poznania a aktuálne diskutované témy v zamestnávaní osôb so ZP na Slovensku. Štúdiá je členená do šiestich častí. V prvej časti krátko predstavíme terminologické vymedzenie osôb so zdravotným postihnutím (ZP) v SR. V 2. časti načrtneme celkový vývoj zamestnanosti osôb so ZP a s tým súvisiacich výziev. Ďalej sa budeme venovať téme diverzifikácie chráneného zamestnávania, ako aj možnostiam a limitom podporovaného zamestnávania na otvorenom trhu práce. V 4. časti sa zameriame na dostupné spôsoby stimulácie zamestnávateľov pri zamestnávaní osôb so ZP. V 5. časti priblížime stav poznania v prechode od vzdelávania k zamestnaniu mladých ľudí so ZP. Napokon, v závere zhrieme hlavné zistenia. Metodologicky budeme pri spracovaní každej z tém vychádzať z uvádzaných dostupných výskumov, ako aj analýz oficiálnych štatistických dát, sprístupnených Soci-

álnou poisťovňou, Štatistickým úradom SR a Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny.

Terminologická poznámka: Kto sú osoby so zdravotným postihnutím?

V súčasných platných právnych normách v Slovenskej republike ako aj v spoločenských vedách a v rezortoch školstva a práce neexistuje terminologická jednotnosť týkajúca sa definičného vymedzenia osôb so zdravotným postihnutím.

Najkomplexnejšie vymedzenie tohto pojmu je obsiahnuté v Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktorý v SR nadobudol účinnosť 25. júna 2010. V čl. 1 dohovoru sa uvádza: „Osoby so zdravotným postihnutím zahŕňajú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi² alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.“ V centre tohto vymedzenia je možnosť plného zapojenia do života na rovnakom základe s ostatnými, ktorá je obmedzená tak zdravotným postihnutím, ako aj prekážkami danými prostredím, v ktorom tieto osoby žijú. Jedná sa o tzv. bio-psycho-sociálny model zdravotného postihnutia. Takéto chápanie ZP sa zatiaľ neodráža v domácej legislatíve, ktorá v definovaní ZP uplatňuje medicínsky prístup založený na hodnotení dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu osoby. Okrem toho, zatiaľ čo školská legislatíva uvažuje o jednotlivých druhoch zdravotného postihnutia z hľadiska špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb a odborná špe-

ciáno-pedagogická literatúra, napr. Š. Vašek (2003); A. Vančová a kol. (2010); J. Lopúchová (2011) zdôrazňuje špecifiká a charakteristiky vyplývajúce z jednotlivých druhov a stupňov zdravotného postihnutia pri vzdelávaní, zamestnávaní či vedení každodenného života, národné dokumenty a legislatíva rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny vychádzajú z posudzovania funkčnej poruchy, resp. poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (Školský zákon), rezort školstva ako aj pedagogické vedy používajú pojem dieťa, resp. žiak so zdravotným postihnutím. Ten zasadzujú do širšej kategórie dieťa, resp. žiak so zdravotným znevýhodnením, ktorý je súčasťou zastrešujúcej kategórie dieťa alebo žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Za žiaka so zdravotným postihnutím sa v uvedenom zákone explicitne považuje žiak s mentálnym postihnutím, sluchovým postihnutím, zrakovým postihnutím, telesným postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami alebo s viacnásobným postihnutím.

V rezorte práce, sociálnych vecí a rodiny v Zákone č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia sa pre účely poskytovania peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia používa koncept miery funkčnej poruchy, kde funkčná porucha sa definuje ako „nedostatok telesných schopností, zmyslových schopností alebo duševných schopností fyzickej osoby, ktorý z hľadiska predpokladaného vývoja zdravotného postihnutia bude trvať dlhšie ako 12 mesiacov“.

Pracovná legislatíva už viac ako desať rokov využíva koncept miery poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, zdefinovaný predovšetkým pre potreby posúdenia na poberanie invalidného dôchodku podľa Zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení. Ak je miera poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť vyššia ako 40 %, hovorí o invalidnom poistencovi. Zákon ďalej rozlišuje medzi osobami s mierou poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 40 % a najviac 70 % a tými s mierou poklesu o viac ako 70 %, čo je jeden z faktorov, ktorý má vplyv na výšku invalidného dôchodku. Práve z konceptu miery poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť vychádza aj legislatíva v rámci služieb zamestnanosti, konkrétne Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti, používajúc sice iný termín - občan so zdravotným postihnutím, za ktorého je však považovaná osoba, ktorej miera poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť je vyššia ako 40 % podľa zákona o sociálnom poistení. Navyše tento zákon považuje za znevýhodneného uchádzača aj občana s poklesom schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v rozmedzí 20–40 % a umožňuje mu tak prednostne participovať na aktívnych opatreniach trhu práce, okrem opatrení zameraných na podporu zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím. Na druhej strane, osoby s najvyššou mierou poklesu

o viac ako 70 % nie sú v porovnaní s ostatnými občanmi so ZP zákonom o službách zamestnanosti zvlášť zvýhodnené - okrem motívácie zamestnávateľov, ktorí pri plnení povinného podielu zamestnávania osôb so ZP môžu osobu s mierou poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 % počítať za troch zamestnancov so ZP. Rozdielne definície zdravotného postihnutia sa následne prejavujú v rôznych kvantitatívnych údajoch o osobách so ZP. Kým v marci 2014 bolo na Slovensku 240 445 poberateľov invalidného dôchodku (t. j. oprávnených využívať osobitné AOTP v rámci služieb zamestnanosti pre osoby so ZP), počet osôb so ZP na základe posúdenia funkčnej poruchy bol, ako uvádzajú D. Sedláková a K. Repková (2012), takmer dvojnásobne vyšší - približne 448 000 občanov (údaj z r. 2010). Pre účely tohto textu budeme ďalej za osoby so ZP považovať tie osoby, ktoré sú poberateľmi invalidného dôchodku, keďže ne/zamestnanosť, ako aj účasť na AOTP sa v štatistických zisťovaniach na Slovensku vyhodnocuje vo vzťahu k nim.

Celkový vývoj zamestnanosti osôb so ZP v SR

Vzhľadom k celkovému vývoju zamestnanosti osôb so ZP účastníci štyroch tohtoročných uvedených podujatí spravidla konštatovali, že v tejto oblasti za posledných desať rokov nenastal zásadný posun a mnohé z problémov (ktorým sa budeme venovať neskôr v texte) ostali neriešené. Napríklad, A. Kondášová a E. Pavlíková (2002) vo svojom výskume medzi zamestnávateľmi, ako aj medzi pracovníkmi úradov práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej úradov PSVaR) spred viac ako 10 rokov označili za hlavné problémy pri zamestnávaní osôb so ZP prílišné obavy a nedostatočnú informovanosť zamestnávateľov o možnostiach ponúkaných pri zamestnávaní osôb so ZP v rámci AOTP, tiež nízku sebadôveru a nedostatočnú informovanosť samotných osôb so ZP; málo dostupné individualizované poradenstvo pri sprostredkovaní zamestnania; celkovú vysokú úroveň nezamestnanosti v SR.

Pretrvávajúca vysoká úroveň nezamestnanosti v SR rezonuje vo vzťahu k dosiahnutým výsledkom, ale aj k ďalším možnostiam v podpore zamestnávania osôb so ZP i v súčasnosti. V situácii, keď je podľa údajov Štatistického úradu SR miera nezamestnanosti celej populácie pomerne vysoká (v decembri 2013 predstavovala 13,5 % v porovnaní s 18,1 % v decembri 2003), Slovensko čelí výzvam súvisiacim s dlhodobou nezamestnanosťou a prioritou sa stáva podpora zamestnávania mladých ľudí, si možno klásť otázku, či sú aktuálne potrebné zásadné zmeny v podpore zamestnávania osôb so ZP. Ako sa teda vyvíjala zamestnanosť a nezamestnanosť osôb so ZP vo vzťahu k celej populácii? Skutočne platí, že v tomto smere nedošlo k výrazným posunom?

Vzhľadom k vývoju počtu osôb so ZP je najprv možné vychádzať zo štatistických údajov Sociálnej poisťovne skonštatovať, že

v období ostatných desiatich rokov dochádzalo k postupnému nárastu (takmer o 25 p. b.) poberateľov invalidného dôchodku - zo 183 406 v r. 2005 na 240 445 v marci 2014. Na tomto mieste sa nebudeme venovať podrobnejšej analýze príčin tohto rastu, avšak podľa našich zistení na základe údajov zo Sociálnej poisťovne medzi ne patrí vysoký počet novopriznávaných invalidných dôchodkov, pričom k výrazným systémovým zmenám v posudzovaní miery poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v danom období nedošlo.

Z hľadiska sledovania zamestnanosti a nezamestnanosti osôb so ZP narážame na problémy vyplývajúce z nedostupnosti údajov, ako aj z rozdielnych metodologických prístupov pri získavaní týchto údajov. Do mája 2011 boli hlavným zdrojom informácií štvrťročné Výberové zisťovania pracovných síl Štatistického úradu SR, v ktorom sú respondenti okrem iného dotazovaní, či im bolo uznané zdravotné postihnutie. Od tohto obdobia má Sociálna poisťovňa k dispozícii presné informácie o počte pracujúcich poberateľov invalidného dôchodku. Ako ilustruje tabuľka č. 1, rozdiely v podieloch pracujúcich pri oboch spôsoboch zisťovania sú markantné a v r. 2013 predstavovali voči sebe takmer dvojnásobnú hodnotu.

Z tabuľky ďalej vyplýva, že tak podľa zdrojov Sociálnej poisťovne, ako aj VZPS došlo v 1. štvrťroku 2014 v porovnaní s rovnakým obdobím v r. 2013 k rastu počtu pracujúcich osôb so ZP. Rozdiel počtu ekonomicky neaktívnych osôb so ZP, ktorý je vyšší ako počet poberateľov invalidného dôchodku, môže byť spôsobený tým, že respondenti VZPS za „uznané zdravotné postihnutie“ považujú aj posúdenie miery funkčnej poruchy pre účely poskytovania peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia, čo sme naznačili v prvej časti textu.

Na druhej strane, pri pokuse porovnávať ekonomickú aktivitu a ekonomickú neaktivitu celej populácie a osôb so ZP napriek presnejšiemu a výrazne vyššiemu údaju o počte pracujúcich osôb so ZP zo zdrojov Sociálnej poisťovne, táto pochopiteľne nesleduje počet nezamestnaných a ekonomicky neaktívnych osôb so ZP. Jedinou možnosťou v tomto smere tak ostáva Výberové zisťovanie pracovných síl. V rámci VZPS sa sledované údaje tak v prípade celej populácie, ako aj osôb so ZP vzťahujú k vekovej kategórii 15 rokov a viac, resp. 15–64 rokov³ (podrobnejšie členenie vekovej štruktúry osôb so ZP v rámci tejto kategórie nie je k dispozícii) a sú porovnateľné aj vzhľadom na skutočnosť, že sa zisťujú v rámci rovnakého šetrenia. VZPS sleduje zdravotné postihnutie respondenta len v základných ukazovateľoch, ktorými sú počet pracujúcich a počet nezamestnaných osôb so ZP v členení podľa rodovej príslušnosti. Detailné údaje súvisiace s ekonomickou aktivitou osôb so ZP boli od ŠÚ SR získané na vyžiadanie. V nasledujúcej tabuľke tak ponúkame porovnanie ekonomickej aktivity a ekonomickej neaktivity celej populácie a osôb so ZP podľa Výberového zisťovania pracovných síl.

Z tabuľky č. 2 je zrejmy stále výrazný pomer vo všetkých ukazovateľoch medzi celou populáciou a osobami so ZP v neprospech osôb so ZP⁴.

Celkovo teda možno zhrnúť, že presné dáta o vývoji zamestnanosti a nezamestnanosti osôb so ZP z dlhodobého hľadiska v súčasnosti nie sú k dispozícii. Dostupné štatistické údaje však naznačujú, že medzi osobami so ZP stále najpočetnejšou skupinou sú ekonomicky neaktívne osoby, čo predstavuje aj rozdiel vo vzťahu k celej populácii. To môže legitimizovať snahy o aktívnejší prístup v ich začleňovaní na trh práce.

Chránené a podporované zamestnávanie v kontexte aktívnych opatrení trhu práce

Pri navrhovaní nástrojov AOTP pre osoby so ZP je zo skúseností iných krajín (OECD, 2010) zrejme, že v najširšom slova zmysle nie je otázkou, či má štát podporovať model chráneného, alebo podporovaného zamestnávania osôb so ZP. Kým špecifikom prvého modelu je segregované prostredie chránených dielní, ktoré má cieľne stimulačne pôsobiť na zamestnancov so ZP pri získavaní zručností potrebných pri následnom hľadaní zamestnania na otvorenom trhu práce, podporované zamestnávanie umožňuje človeku so ZP zamestnať sa na otvorenom trhu práce s využitím rôznych foriem podporných nástrojov, ako napr. mentoring po nástupe do zamestnania, ktorý môže výrazne napomôcť jeho udržaniu (Repková, Kešelová, 2012). Otázkou je skôr to, akým spôsobom sú nastavené podmienky pre účelné fungovanie oboch týchto typov zamestnávania.

Aký je teda rozsah a formy chráneného zamestnávania v SR? A akými nástrojmi sa realizuje podporované zamestnávanie?

Kľúčovou skutočnosťou pre zodpovedanie týchto otázok je, že legislatívny rámec služieb zamestnanosti priamo viaže poskytovanie väčšiny príspevkov v rámci AOTP určených na podporu zamestnávania osôb so ZP na „chránenú dielňu a chránené pracovisko“, s výnimkou príspevku na udržanie občana so ZP v zamestnaní. V rámci AOTP sú v SR v súčasnosti konkrétne poskytované tieto príspevky:

- príspevok na zriadenie ChD/ChP podľa § 56 zákona o službách zamestnanosti, ktorý sa poskytuje na úhradu časti nákladov na zriadenie pracovného miesta pre občana so ZP v CHD/CHP. „Za náklady na zriadenie pracovného miesta sa považujú náklady, ktoré sú nevyhnutné na zabezpečenie vykonávania pracovnej činnosti občana so ZP a súvisia so zriadením tohto pracovného miesta.“ Za také náklady sa nepovažuje úhrada časti mzdy zamestnancov so ZP, ani povinných odvodov zo mzdy (tie je možné čiastočne refundovať príspevkom na úhradu prevádzkových nákladov ChD/ChP podľa § 60, pozri nižšie). Zákon zakotvuje povinnosť zamestnávateľa zachovať pracovné miesto, na ktorého

Tabuľka č. 1: Komparácia údajovej základne osôb so zdravotným postihnutím podľa ŠÚ SR a Sociálnej poisťovne (k 31. 3.)

	2013		2014	
	Sociálna poisťovňa	VZPS	Sociálna poisťovňa	VZPS
Spolu ID	237 073	Nesleduje sa	240 455	Nesleduje sa
Z toho:				
Pracujúci	70 514	38 700	75 445	57 100
Nezamestnaní	Nesleduje sa	9 500	Nesleduje sa	12 500
Ek. neaktívni	Nesleduje sa	239 100	Nesleduje sa	257 500

ID - Poberatelia invalidných dôchodkov
VZPS - Výberové zisťovanie pracovných síl
Zdroj: ŠÚ SR: VZPS, Sociálna poisťovňa

zriadenie bol poskytnutý príspevok, najmenej 2 roky. Maximálna výška príspevku je 5,2-násobok celkovej ceny práce (CCP)⁵ vypočítanej z priemernej mzdy v SR a je tiež závislá od priemernej miery evidovanej nezamestnanosti v okrese, v ktorom sa príspevok poskytuje.

- príspevok na udržanie občana so ZP v zamestnaní, ktorého účelom je úhrada predavkov na poistné na verejné zdravotné a sociálne poistenie, ako aj príspevkov na starobné dôchodkové sporenie platených zamestnávateľom. Príspevok je ako jediný explicitne určený na podporu zamestnávania osôb so ZP na otvorenom trhu práce, pre zamestnávateľov, ktorých podiel zamestnancov so ZP z celkového počtu zamestnancov predstavuje najmenej 25 % a ktorí nemajú postavenie CHP/CHD. Poskytuje sa najviac vo výške preddavku na poistné na povinné verejné zdravotné poistenie, poistného na sociálne poistenie a povinných príspevkov na starobné dôchodkové sporenie platených zamestnávateľom vypočítaných zo 60 % priemernej mzdy zamestnanca v SR.
- príspevok občanovi so ZP na samostatnú zárobkovú činnosť (SZČ) podľa § 57, ktorý môže úrad PSVaR poskytnúť uchádzačovi o zamestnanie, ktorý „bude samostatne zárobkovo činnou osobou prevádzkujúcou SZČ na CHP“. Tento príspevok nie je možné použiť na úhradu povinných odvodov, ani nájomného (keďže tieto náklady je možné hradiť z príspevku podľa § 60). Občan so ZP, ktorému je príspevok poskytnutý, je povinný vykonávať SZČ najmenej dva roky. Maximálna výška príspevku predstavuje 4,8-násobok celkovej ceny práce.
- príspevok na úhradu prevádzkových nákladov CHP/CHD podľa § 60 - zahŕňa náklady na nájomné, energie, vodné, stočné, likvidáciu odpadu, opravu a údržbu objektu a zariadenia CHD, náklady na dopravu materiálu a hotových výrobkov, náklady na úhradu mzdy a preddavku na poistné na zdravotné poistenie, poistného na sociálne poistenie a príspevku na starobné dôchodkové sporenie, platených zamestnávateľom za zamestnancov, ktorí sú občanmi so ZP, ako aj súvisiace administratívne náklady. Za prevádzkový náklad CHP/CHD sa považuje aj daň z pridanej hodnoty, ak zamestnávateľovi, resp. občanovi

novi so ZP, ktorý vykonáva SZČ na CHP, nevznikne nárok na odpočítanie DPH podľa osobitného predpisu (Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty). Maximálna ročná výška príspevku je 5-násobok CCP vypočítanej z priemernej mzdy v SR na jedného zamestnanca so ZP, ktorý má pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť vyšší ako 70 %.

- príspevok na činnosť pracovného asistenta - úrad PSVaR ho poskytne zamestnávateľovi, alebo občanovi so ZP, ktorý vykonáva SZČ, ak potreba asistencie vyplýva z druhu ZP a z vykonávanej pracovnej činnosti. Príspevok sa poskytuje mesačne najviac vo výške 70 % CCP vypočítanej z priemernej mzdy v SR.

Okrem toho osoby so ZP nie sú vylúčené ani z účasti na mainstreamových AOTP. Prehľad nástrojov v rámci AOTP na podporu zamestnávania osôb so ZP ponúka tabuľka č. 3.

Pri odhade rozsahu a foriem chráneného zamestnávania v SR je tak potrebné brať do úvahy skutočnosť, že zamestnávateľ, ktorý chce pri zamestnaní osoby so ZP získať podporu v rámci AOTP, musí požiadať o priznanie postavenia CHD/CHP, aj keď spôsob a účel práce nemusí mať povahu chráneného zamestnávania. Zjavné je to najmä na príklade chránených pracovísk, ktoré svojou podstatou nie sú chránené v zmysle segregovaného pracovného prostredia pre osoby so ZP, práve naopak, predstavujú zamestnávania na otvorenom trhu práce. Zároveň nie sú nutne príkladom podporovaného zamestnávania, keďže sa na ne neviaže podpora poskytovaná zamestnancovi so ZP, ale poskytovanie

Tabuľka č. 2: Komparácia ekonomickej aktivity celej populácie a osôb so ZP vo veku od 15 rokov (k 31. 3. 2014)

	Celá populácia (v tis.)	OZP (v tis.)
Pracujúci	2 331,3	57,1
Nezamestnaní	382,9	12,5
Ekonom. neaktívni	1 871,8	257,5
Spolu	4 586,0	327,1

Zdroj: Štatistický úrad, VZPS 1.q.2014
Kategória celá populácia zahŕňa pri štatistických vykazovaniach aj skupinu osôb so zdravotným postihnutím.

Tabuľka 3: Nástroje v rámci AOTP na podporu zamestnávania osôb so ZP

Príspevok	Podmienky pridelenia	Nárokovateľný	Max. výška poskytovania	Max. doba
Zriadenie CHP/CHD (§ 56 ZoSZ)	Podnikateľský zámer Kalkulácia nákladov na zriadenie Udržanie miesta najmenej 2 roky Kladné rozhodnutie Výboru pre zamestnanosť	Nie	5,2-násobok CCP	Jednorazový
Udržanie občana so ZP v zamestnaní (§ 56A)	- Najmenej 25 % zamestnancov so ZP - Zamestnávateľ nie je ChD, ani ChP - Kladné rozhodnutie Výboru pre zamestnanosť	Nie	Odvody zo 60 % priemernej mzdy v SR	Nie je obmedzená
Občanovi so ZP na SZČ (§ 57)	- Podnikateľský zámer - Vykonávanie SZČ na ChP - Kladné rozhodnutie Výboru pre zamestnanosť - Zachovanie miesta najmenej 2 roky	Nie	4,8-násobok CCP z priemernej mzdy	Jednorazový
Úhrada prevádzkových nákladov CHP/CHD (§ 60)	Písomná žiadosť za daný štvrťrok	Áno	5-násobok CCP z priemernej mzdy na 1 zamestnanca so ZP ročne žiadostí	Jednorazový príspevok s možnosťou opakovaných
Činnosť pracovného asistenta (§ 59)	Potreba asistencie vyplýva z druhu ZP a z vykonávanej pracovnej činnosti	Áno	70 % CCP z priemernej mzdy	Nie je obmedzená

CCP = celková cena práce

Zdroj: autorky na základe Zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti

finančných dotácií pre zamestnávateľa. Tabuľka č. 4 ponúka prehľad o počte podporených subjektov v rámci príspevku na úhradu prevádzkových nákladov CHP/CHD v r. 2013 podľa formy chráneného zamestnávania.

Na základe údajov z tabuľky č. 4 možno povedať, že charakteristiky chráneného zamestnávania z hľadiska vyššieho počtu zamestnancov so ZP spíňalo 1508 subjektov, t.j. len 23 % z celkového počtu. Aj v rámci nich budú existovať rozdiely v cieľoch a poslaní, ktoré budú vyžadovať ďalšie analýzy. Z hľadiska foriem tak nie je jednoznačne legislatívne odlišené chránené zamestnávania od dotovaného zamestnávania, čo sa prejavuje aj na rozsahu chráneného zamestnávania, ktorý je de facto výrazne nižší ako podľa de iure interpretácií a bez jednoznačnej línie určovanej verejnými politikami. Výsledkom takéhoto prístupu je tlak na konkurencieschopnosť všetkých chránených dielní, ktorý je v SR podľa vyjadrení zástupcov výrobných družstiev v súčasnosti

Tabuľka č. 4: Počet podporených subjektov podľa formy chráneného zamestnávania v r. 2013

Chránené dielne (CHD)	2 364
Z toho s max. počtom 5 zamestnancov so ZP	856
Chránené pracoviská zriadené zamestnávateľom	1 346
Chránené pracoviská zriadené osobou so ZP vykonávajúcou SZČ	2 722
Spolu	6 432

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

krajinách, zvlášť vo Veľkej Británii, je agenda podporovaného zamestnávania presúvaná z oblasti verejných služieb zamestnanosti, ktoré zabezpečujú jej financovanie, v prevládajúcej miere na neštátnych sprostredkovateľov služieb zamestnanosti. Naproti tomu, v SR legislatíva ponecháva na rozhodnutí konkrétneho úradu PSVaR, či a v akom rozsahu si objedná služby u APZ, alebo napr. uprednostní alokáciu finančných prostriedkov na iné AOTP. Z výsledkov empirického prieskumu realizovaného E. Hanzelovou a Z. Kostolnou (2007) medzi pracovníkmi úradov PSVaR vyplýva, že takúto spoluprácu s APZ realizovali viac ako dve tretiny úradov PSVaR a napr. necelá polovica úradov PSVaR komunikovala s APZ v oblasti vyhľadávania a umiestňovania uchádzačov o zamestnanie so zrakovým postihnutím. APZ tak nedokážu predvídať záujem úradov práce o ich služby. Niektoré túto situáciu riešia aj ponukou svojich služieb v rámci zákona o sociálnych službách, ktorý umožňuje vytvárať v rámci procesu deinštitucionalizácie a zaraďovania klientov z prostredia sociálnych služieb na trh práce rehabilitačné strediská a integračné centrá, ktoré sú prípravou týchto ľudí pred vstupom do zamestnania. Presné dáta o činnosti APZ v súčasnosti nie sú dostupné. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny síce vedie register agentúr podporovaného zamestnávania, ktorým je však postavenie priznávané na dobu neurčitú a z registra sú odstránené len na vlastnú žiadosť. V registri tak bolo aktuálne v r. 2013 evidovaných 64 APZ, čo je viac ako počet úradov práce, ktorých je v SR celkom 46. Strešná organizácia APZ, Slovenská únia podporovaného zamestnávania, má však naproti tomu v súčasnosti len 15 členov.

Z hľadiska nástrojov podporovaného zamestnávania v rámci AOTP tiež možno konštatovať, že jediným nástrojom s týmto zameraním je pracovná asistencia, ktorú osobe so ZP spravidla poskytuje iný zamestnanec/kolega osoby so ZP. V spomenutom prieskume E. Hanzelovej a Z. Kostolnej (2007) mal z pohľadu pracovníkov úradov PSVaR práve nástroj pracovnej asistencie v rámci AOTP najnižšiu mieru stimulačného účinku pre osoby so ZP pri hľadaní zamestnania, ako aj zamestnávateľov. Skúsenosti zo zahraničia (OECD, 2010) tiež naznačujú potrebu vytvárania nových nástrojov, ako napr. mentoringu zo strany pracovníka APZ po nástupe osoby so ZP do zamestnania, či „práce na skúšku“, ktorá umožňuje otestovať svoje zručnosti ešte pred uzatvorením pracovnej zmluvy. Takéto nástroje zatiaľ v SR absentujú. Novoprijatý Národný program však už naznačuje ďalší vývoj v podpore zamestnávania osôb so ZP smerom k preferencii ich začleňovania na otvorenom trhu práce, vrátane zvyšovania dostupnosti a kvality individualizovaného prístupu pri príprave, hľadaní a udržaní zamestnania.

Stimulácia zamestnávateľov

Na júnovej konferencii sa tiež diskutovalo o potrebe systémovej stimulácie zamestnávateľov k zamestnávaniu osôb so ZP, keďže

„otázka inklúzie osôb so ZP na pracovnom trhu je predovšetkým vecou verejného záujmu, nie ich solidarity“ („Správa z konferencie“, IVPR 2014). Ako teda zamestnávateľia vnímajú možnosti uplatnenia sa osôb so ZP na trhu práce? Do akej miery využívajú nástroje na podporu zamestnávania osôb so ZP v rámci AOTP, upravené zákonom o službách zamestnanosti? Je pre zamestnávateľov stimuláciou povinný podiel zamestnávania osôb so ZP ako jediný nástroj v rámci zákona o službách zamestnanosti, ktorý je zameraný nie na uľahčenie, ale podnietenie k zamestnávaniu osôb so ZP?

Odpovede na tieto otázky ponúka výskum E. Hanzelovej, et al. (2008) realizovaný v roku 2007 na výberovom súbore 250 zamestnávateľov. Keďže v období, ktoré uplynulo od jeho realizácie, nenastali zásadné zmeny v systéme podpory zamestnávania osôb so ZP, uvádzame pre ilustráciu niektoré z jeho zistení. Výskum jednak poukazuje na skutočnosť, že popri AOTP či iných stimulačných opatreniach⁶ majú vplyv na zamestnávania osôb so ZP aj ďalšie faktory, súvisiace najmä s postojmi zamestnávateľov k uplatniteľnosti týchto uchádzačov na trhu práce. Tými sú najmä druh zdravotného postihnutia a chýbajúca skúsenosť so zamestnávaním osôb so ZP.

Z hľadiska vplyvu druhu ZP na ochotu zamestnať osobu so ZP výskum naznačil, že najlepšie predpoklady získať zamestnanie majú z pohľadu zamestnávateľov osoby s telesným a so sluchovým postihnutím, naopak najväčším prekážkam čelia uchádzači s mentálnym, psychickým, zrakovým a kombinovaným postihnutím. Potvrdili sa tak vplyvy pretrvávajúcich stereotypov vo vzťahu k zamestnávaniu osôb so ZP.

Zároveň sa vzhľadom na ochotu zamestnávať osoby so ZP prejavila tendencia vplyvu vlastnej skúsenosti so zamestnávaním týchto osôb. Nedostatok takýchto skúseností pôsobí ako inhibítor ich pracovného uplatnenia, t. j. zamestnávateľia, ktorí už majú skúsenosť so zamestnávaním osoby so ZP, majú väčšie predpoklady zamestnať aj ďalšieho človeka so ZP v porovnaní s tými zamestnávateľmi, ktorí žiadnu takú skúsenosť nemajú.

Vzhľadom na motivácie zamestnávateľov a systém podpory v rámci AOTP výskum ukázal, že napriek vysokej miere informovanosti (78,4 %), drvivá väčšina zamestnávateľov opatrenia na podporu zamestnávania občanov so ZP nevyužila. Konkrétne, spomedzi zamestnávateľov, ktorí sa zúčastnili prieskumu, využilo príspevok na zriadenie chránenej dielne alebo chráneného pracoviska a na ich zachovanie len 5,6 % a príspevok na činnosť pracovného asistenta využili 2,0 %. Výskum taktiež sledoval preferencie zamestnávateľov pri vytváraní nových nástrojov v rámci AOTP. Výrazná väčšina (91 %) by uvítala dotovanie miezd na krytie zníženej produktivity práce zamestnanca so zdravotným postihnutím. Druhým v poradí preferovaným nástrojom, ktorý by prispel k zvýšeniu zamestnanosti občanov so ZP, je zníženie odvodov do fondov sociálneho poistenia za zamestnanca so ZP; za zavedenie tohto nástroja sa vyjadrilo 88 % respondentov. Možnosť zamestnať občana so ZP

na skúšobnú dobu bez uzatvorenia pracovnej zmluvy, počas ktorej zamestnávateľ môže otestovať pracovné zručnosti takého pracovníka, by uvítalo 86 % respondentov.

Napokon, v súčasnosti je v rámci zákona o službách zamestnanosti stimulačným nástrojom pre zamestnávateľov povinný podiel zamestnávania osôb so ZP pre všetky právnické a fyzické subjekty zamestnávajúce viac ako 20 zamestnancov. Tento podiel je stanovený na 3,2 % z celkového počtu zamestnancov zamestnávateľa (§ 63 Zákona o službách zamestnanosti), pričom zvýhodňuje zamestnancov s ťažším stupňom ZP (mierou poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť viac ako 70 %), kde jeden takýto zamestnanec sa pri plnení povinného podielu počíta za troch zamestnancov so ZP. Výsledky novej štúdie porovnávajúcej vývoj v európskych krajinách (Fuchs, 2014) poukazujú na fakt, že neexistuje priama súvislosť medzi zavedenými zamestnaneckými kvótami a mierou zamestnanosti, resp. mierou nezamestnanosti osôb so ZP. Podľa tejto štúdie si povinnosť zamestnávať osoby so ZP v krajinách, kde sú kvóty zavedené, plní v priemere 30–70 % zamestnávateľov. Ostatní zamestnávateľia využívajú iné možnosti plnenia - zadávanie zákaziek chráneným dielnam, úhradu odvodov za neplnenie povinnosti, príp. rôzne kombinácie týchto možností. Tabuľka č. 5 znázorňuje prehľad plnenia povinnosti zamestnávať OZP v SR v r. 2008 až 2012.

Z tabuľky č. 5 okrem iného vyplýva, že podiel zamestnávateľov s viac ako 20 zamestnancami, ktorí zamestnávali občanov so zdravotným postihnutím v sledovanom období, plynule stúpal. V r. 2008 zamestnávalo osoby so ZP celkovo 63,1 % zamestnávateľov, ktorí mali takúto povinnosť, vrátane tých 15,4 %, ktorí zamestnávaním naplnili len časť povinného podielu 3,2 %, a tak využili kombináciu iných možností plnenia. V r. 2009 došlo len k miernemu nárastu na 64,4 % (vrátane 14,4 % zamestnávateľov využívajúcich kombinované plnenie). V roku 2010 osoby so zdravotným postihnutím zamestnávalo 65,37 % zamestnávateľov s viac ako 20 zamestnancami, vrátane tých zamestnávateľov, ktorí využili kombinácie zamestnávania a iných spôsobov plnenia. V roku 2011 to bolo 68,75 % a v roku 2012 až 70,41 % zamestnávateľov.

Naproti tomu, úhradu odvodov ako jediný spôsob plnenia povinného podielu, ktorá de facto nijako neprispieva k podpore zamestnávania osôb so ZP, keďže tieto prostriedky sa stávajú všeobecne súčasťou štátneho rozpočtu, využilo v r. 2008 celkom 24,4 % a v r. 2009 19,4 % zamestnávateľov, pričom do roku 2012 ich podiel postupne klesol na 11,1 %. Na druhej strane, napriek relatívne vysokej preferencii zamestnávania osôb so ZP v SR pri plnení zákonom uloženou povinnosťou zamestnávateľa uprednostňujú pracovnú silu s ľahšími stupňami zdravotného postihnutia (Hanzelová et al., 2008).

Celkovo sa v oblasti motivovania zamestnávateľov k zamestnávaniu osôb so ZP jednou z hlavných výziev javí byť predovšetkým ich širšie zapojenie v riešení súvisiacich otázok, čo sa napriek snahám organizátorov pre-

javilo aj absenciou ich zástupcov na tohtoročných uvedených podujatiach - s výnimkou vedúcich pracovníkov chránených dielní zriadených výrobnými družstvami ako veľmi úzkeho segmentu zo všetkých zamestnávateľov.

Od vzdelávania k uplatneniu sa na trhu práce mladých ľudí so ZP

Napokon, aktuálne diskutovanou témou v SR je aj vzdelávanie a odborná príprava pre trh práce osôb so zdravotným postihnutím.

Špeciálno-pedagogická odborná literatúra (Lopúchová, 2011; Požár, 1996) uvádza tri spôsoby prípravy na povolanie žiakov so zdravotným postihnutím, a to v rámci systému špeciálneho školstva, skupinovej integrácie v špeciálnych triedach na školách bežného typu a v rámci individuálnej integrácie v triede s intaktnými žiakmi na školách bežného typu. V zmysle špeciálneho alebo mainstreamového vzdelávacieho prúdu sa v súčasnosti vedú diskusie o najlepšom spôsobe vzdelávania a odbornej prípravy žiakov so ZP z hľadiska ich uplatnenia na trhu práce. Základná otázka znie: Pripravuje špeciálne školstvo pre „nepracú“? Uvedená otázka bola diskutovaná na konferencii s medzinárodnou účasťou Podpora zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím: úspechy, výzvy, európske perspektívy konanej dňa 10. 6. 2014 v Bratislave v rámci panelovej diskusie, kde odznelo, že pri hľadaní uplatnenia sa na trhu práce mladých ľudí so zdravotným postihnutím nie je rozhodujúca forma štúdia (v špeciálnych školách alebo integrované vzdelávanie), ale to, v akých odboroch majú možnosť študovať. V súčasnosti sa preto v rámci rezortu školstva pripravuje monitoring úspešnosti absolventov škôl pri hľadaní zamestnania, aby bolo možné lepšie zosúladiť kvalifikáciu aj tejto skupiny absolventov s potrebami zamestnávateľov (Tlačová správa, 2014).

V priebehu ostatných desiatich rokov sa mení počet žiakov študujúcich na špeciálnych stredných školách a v rámci individuálnej integrácie na stredných školách bežného typu v závislosti od druhu zdravotného postihnutia, čo preukazujú štatistiky Ústavu informácií a prognóz školstva. V priebehu ostatných desiatich rokov poklesol na špeciálnych stredných školách počet žiakov so sluchovým postihnutím (z 320 v školskom roku 2003/2004 na 184 v školskom roku 2013/2014) a s telesným postihnutím (zo 480 v šk. roku 2003/2004 na 341 v šk. roku 2013/2014). Na druhej strane v systéme špeciálneho školstva stúpa počet žiakov s mentálnym a s viacnásobným postihnutím v kombinácii s mentálnym postihnutím. Žiaci s mentálnym postihnutím v rámci všetkých zdravotných postihnutí zároveň tvoria aj najvyšší podiel žiakov navštevujúcich špeciálne stredné školy a ich podiel na všetkých žiakoch so zdravotným postihnutím v priebehu ostatných desiatich rokov stúpa (zo 76,6 % v šk. roku 2003/2004 na 83,3 % v šk. roku 2013/2014).

Ako znázorňuje graf č. 1, počet žiakov so zrakovým postihnutím v špeciálnych stredných školách sa v priebehu desiatich rokov

Tabuľka č. 5: Spôsoby plnenia povinnosti zamestnávať osoby so ZP podľa počtu zamestnávateľov

	2008 (počet)	Podiel (v %)	2009 (počet)	Podiel (v %)	2010 (počet)	Podiel (v %)	2011 (počet)	Podiel (v %)	2012 (počet)	Podiel (v %)
Počet zamestnávateľov s viac ako 20 zamestnancami	13 159	100	12 506	100	11 446	100	11 604	100	11 946	100
Zamestnávanie	6 281	47,73	6 249	49,97	5 957	52,04	6 458	55,65	6 850	57,34
Úhrada odvodov	3 209	24,39	2 431	19,44	1 716	14,99	1 606	13,84	1 327	11,11
Zadanie zákazky	822	6,25	813	6,50	583	5,09	1 711	14,74	1 803	15,09
Odoberanie výrobkov a služieb z CHD*	519	3,94	829	6,63	1 110	9,70	-	-	-	-
Zamestnávanie a úhrada odvodu (a zadanie zákazky, resp. odoberanie výrobkov a služieb)	1218	9,26	909	7,27	644	5,63	597	5,14	538	4,50
Iba zamestnávanie a zadávanie zákaziek, resp. odoberanie výrobkov a služieb (bez úhrady odvodu)	808	6,14	892	7,13	882	7,71	923	7,95	1 022	8,56
Iba úhrada odvodu a zadávanie zákaziek, resp. odoberanie výrobkov a služieb (bez zamestnávania)	86	0,65	112	0,90	84	0,73	82	0,71	77	0,64
Iba zadávanie zákaziek a odoberanie výrobkov a služieb (bez úhrady odvodu a bez zamestnávania)	25	0,19	36	0,29	68	0,59	-	-	-	-
Neplnenie si povinnosti ani jednou z možností	191	1,45	235	1,88	n/a	-	n/a	-	n/a	-

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny + výpočty autoriek

Vysvetlivky: n/a: údaj nie je k dispozícii, * § 64a odoberanie výrobkov a služieb zrušený novelou č. 373/2010 Z. z. Zákona 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti s účinnosťou od 1. 1. 2011

znížil minimálne, osciluje od 56 žiakov v školskom roku 2007/2008 do 85 v školskom roku 2010/2011.

Z hľadiska individuálnej integrácie na stredných školách bežného typu sa preukazujú opačné tendencie. Údaje o individuálnej integrácii žiakov so zdravotným postihnutím sa sledujú od školského roka 2006/2007. Nárast študujúcich formou individuálnej integrácie o 20,3 % bol od školského roka 2006/2007 v priebehu siedmich rokov zaznamenaný u žiakov so sluchovým postihnutím

a nárast o 36,3 % bol zaznamenaný za rovnaké obdobie u žiakov s telesným postihnutím.

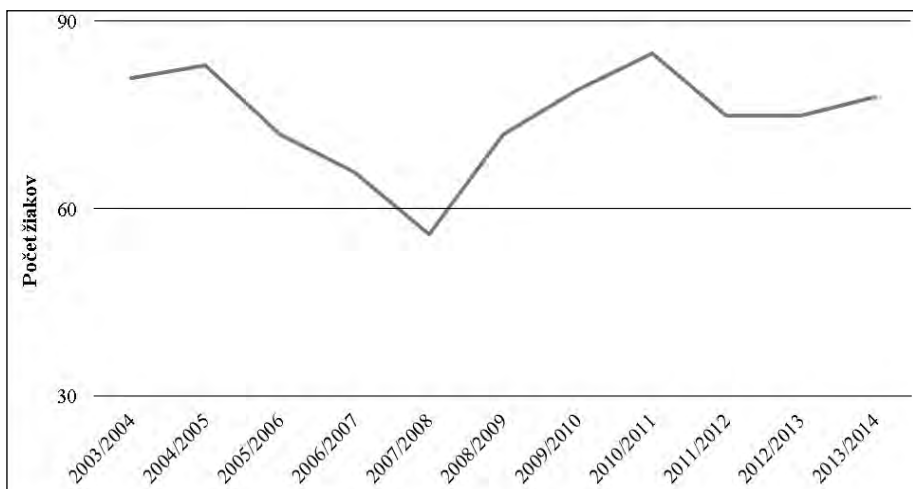
Počet žiakov so zrakovým postihnutím vzdelávaných formou individuálnej integrácie na stredných školách bežného typu znamenal od školského roka 2006/2007 miernejší nárast, a to o 14,3 %. V prípade osôb so zrakovým postihnutím najnovší výskum (Kešelová, 2014) poukazuje na tendenciu integrovaného vzdelávania predovšetkým na stredných školách s maturitou (najmä gymnáziá a obchodné akadémie) s perspektívou

štúdiu na vysokej škole. Respondenti so zrakovým postihnutím, ktorí absolvovali strednú školu bežného typu, pracovali alebo študovali na vysokej škole. Z rozhovorov v rámci realizovaného výskumu vyplynulo zistenie, podľa ktorého, ak žiak so zrakovým postihnutím nemá záujem alebo študijné predpoklady študovať v maturitnom odbore, či si zo zdravotných dôvodov na takéto štúdium netrúfa, vyberie si prípravu v špeciálnom systéme školstva a v rámci neho učebný odbor, ktorý sa považuje za tzv. tradičný pre ľudí so zrakovým postihnutím (najčastejšie masér, následne košíkár, kartonážnik, knihár). Z tradičných povolání sa na trhu práce najlepšie dokážu uplatniť maséri, absolventi ostatných tradičných odborov boli v realizovanom výskume buď nezamestnaní alebo ekonomicky neaktívni so stratou záujmu hľadať si prácu. Medzi touto skupinou respondentov sa vyskytli aj takí, ktorí sa po vyučení v tradičnom povolaní rekvilifikovali.

Z uvedených zistení vyplýva, že problémom špeciálnych stredných škôl je predovšetkým úzky výber odborov pre uchádzača o štúdium so zdravotným postihnutím, a tým aj obmedzené možnosti pracovného uplatnenia, čo Lopúchová (2011) a Požár (1996) uvádzajú ako jednu z nevýhod špeciálneho školstva.

Považujeme za potrebné dodať, že existujúci výskum a poznatky z praxe na tému vzdelávania a odbornej prípravy pre trh práce u osôb so zdravotným postihnutím sú čiastkové, týkajú sa vybraného druhu zdravotného postihnutia a pomerne úzkej skupiny

Graf č. 1: Vývoj počtu žiakov so zrakovým postihnutím v špeciálnych stredných školách na Slovensku

Zdroj: Spracované podľa štatistických údajov UIPŠ

ny respondentov. V uvedenej oblasti na Slovensku absentuje longitudinálny výskum, ktorý by zahŕňal sledovanie väčšieho počtu žiakov s rôznymi druhmi zdravotného postihnutia v dlhšom časovom horizonte z hľadiska ich predchádzajúceho štúdia a úspešnosti v získavaní a udržaní si práce. K získaniu informácií o pracovnom uplatnení osôb so zdravotným postihnutím by mohol prispieť aj vyššie spomínaný monitoring pripravovaný rezortom školstva.

Zároveň treba spomenúť fakt, že ani verejné politiky sa doposiaľ (v rámci AOTP) tranzíciou zo vzdelávania k zamestnávaniu absolventov/tiek so ZP na rozdiel od iných krajín, ako napr. Rakúsko, Holandsko, Portugalsko (OECD, 2010) explicitne nevenovali. V praxi tak vznikajú situácie, kedy mladý človek po ukončení vzdelávania nevie, kde môže získať ďalšiu, na mieru šitú pomoc pri hľadaní zamestnania. Navyše, takúto formu individualizovanej podpory nedostane v prostredí verejných služieb zamestnanosti, ale len v treťom sektore (agentúrach podporovaného zamestnávania). Podpora prechodu zo vzdelávania k zamestnávaniu mladých ľudí so ZP je však už v súčasnosti jedným zo záväzkov štátu, ktorý je zadaný v rámci Národného programu rozvoja životných podmienok osôb so ZP na roky 2014–2020 a bude sa jej venovať ďalšia pozornosť.

Záver

V predkladanom texte sme sa venovali vybraným otázkam, ktoré v súčasnosti najviac rezonujú v oblasti zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím v SR. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že dosahovanie výraznejších zlepšení v tomto smere je dlhodobým procesom vo väčšine európskych krajín (OECD, 2010) a Slovensko, napriek 20-ročným snahám o systémový prístup k riešeniu týchto otázok, nie je výnimkou. Tento proces podpory začleňovania ľudí so ZP na trh práce pritom nie je podmienený len nastavením aktívnej politiky na trhu práce, ale tiež úzko súvisí so systémom vzdelávania, či dostupných kompenzačných mechanizmov zdravotného postihnutia.

Štatistické ukazovatele v SR neumožňujú jednoznačne zhodnotiť dlhodobjší vývoj miery zamestnanosti osôb so ZP, poukazujú však na to, že pretrvávajú veľké rozdiely v ekonomickej aktivite osôb so zdravotným postihnutím v porovnaní s celou populáciou. Zatiaľčo v celej populácii prevládajú osoby pracujúce, ľudia so zdravotným postihnutím vo veku 15–64 rokov sa v štatistickom zisťovaní hlásia väčšinou k ekonomickej neaktivite. Napriek tomu je možné hovoriť aj o určitých pozitívnych trendoch, ako napr. takmer dvojtretinovou plnení „zamestnaneckých kvót“ zo strany zamestnávateľov práve zamestnávaním osôb so ZP. Pozitívnym trendom je aj pomalý presun od vzdelávania v špeciálnych školách k integrovanému vzdelávaniu, čím sa žiakom so ZP otvárajú širšie možnosti výberu študijných odborov, a tým aj uplatnenia sa na trhu práce. Niektoré z vý-

ziev a inšpirácií do budúca sú už tiež obsiahnuté v oficiálnom vládnom dokumente, Národnom programe rozvoja životných podmienok osôb so ZP na roky 2014–2020, medzi nimi najmä podpora zamestnávania osôb so ZP na otvorenom trhu práce a zvyšovanie kvality a dostupnosti poradenských služieb pri hľadaní zamestnania, aj keď ich konkrétna podoba zatiaľ nie je známa. Aby tieto snahy boli úspešné, bude potrebné pokračovať v nastolenom trende medzirezortnej a medzisektorovej spolupráce, opierajúc sa o dôkladné poznanie súčasného stavu, založené na dátach a analýzach a systéme hodnotenia dopadov implementácie nových opatrení v praxi.

- 1 Zmena obligatórneho, t.j. právne nárokovateľného poskytovania príspevkov v rámci AOTP na fakultatívne poskytovanie. O poskytnutí týchto príspevkov v súčasnosti rozhoduje Výbor pre otázky zamestnanosti zriadený každým úradom práce, sociálnych vecí a rodiny.
- 2 Nejednoznačný preklad výrazov mentálne a intelektuálne postihnutia sa v anglickom origináli uvádza ako „mental, intellectual ... impairments“, t. j. poruchy duševného zdravia (psychiatrické ochorenia) a mentálne postihnutie
- 3 Štatistický úrad SR: Metodické vysvetlivky - trh práce. Online: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=29848>
- 4 To by platilo aj v prípade využitia údajov zo Sociálnej poisťovne, ktoré sledujú presný počet pracujúcich poberateľov invalidného dôchodku (bližšie pozri tabuľku č. 1).
- 5 Celková cena práce na účely zákona o službách zamestnanosti je súčet priemernej mzdy zamestnanca v hospodárstve Slovenskej republiky zverejnenej Štatistickým úradom SR za príslušné obdobie a úhrady preddavku na poisťovne na zdravotné poistenie, poisťovne na sociálne poistenie a príspevku na starobné dôchodkové sporenie, platených zamestnávateľom.
- 6 Stimulačnými nástrojmi pre zamestnávateľov mimo rámca AOTP sú znížené odvody za zamestnanca so ZP do Sociálnej poisťovne v zmysle zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení a znížené odvody na zdravotné poistenie v zmysle Zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení. Dopady týchto nástrojov na zamestnávanie osôb so ZP zatiaľ neboli predmetom výskumu.

Literatúra:

- „15 rokov podporovaného zamestnávania na Slovensku: Čo ďalej?“ Konferencia [Online]. 3.- 4. marec 2014. [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: <http://www.epic.org.au/eu/2014/02/20/konferencia-15-rokov-podporovaneho-zamestnavania-na-slovensku-co-dalej-3-4-marec2014-2/>
- Coop product Slovensko [Online]. [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: http://www.cpscoop.sk/cps_sk/index.php
- FUCHS, M. 2014. *Quota systems for disabled persons*. Policy brief. March 2014. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy Research.
- HANZELOVÁ, E.; KOSTOLNÁ, Z. 2007. *Verejné služby zamestnanosti a občania so zdravotným/zrakovým postihnutím*. Bratislava: IVPR.
- HANZELOVÁ, E. et al. 2008. *Trh práce a občania so zrakovým postihnutím v mozaike výskumu*. Bratislava: IVPR. 63 s. ISBN 978-80-7138-125-9
- KEŠELOVÁ, D. 2014. *Školská príprava a ďalšie vzdelávanie osôb so zdravotným postihnutím ako prostriedok ich uplatnenia na trhu práce*. Dizertačná práca. Filozofická fakulta Univerzity Komenského.
- KONDÁŠOVÁ, A.; PAVLÍKOVÁ, E. 2002. *Analýza doterajších skúseností subjektov vstupujúcich do procesu za-*

mestnávania občanov so zdravotným postihnutím. Výskumný ústav práce, sociálnych vecí a rodiny.

LOPÚCHOVÁ, J. 2011. *Základy pedagogiky zrakovo postihnutých*. Bratislava: IRIS. 245 s. ISBN 978-80-89238-61-3.

MNO v sociálnej oblasti: kde sme a kam kráčame. *Správa z výročnej konferencie Sociofóra* [Online]. 4.-5. február 2014, Banská Bystrica. [cit. 2014-06-20]. Dostupné z: http://www.socioforum.sk/attachments/article/.../Sprava_z_konferencie.pdf

Nezamestnanosť. Štatistický úrad SR [Online]. [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=1801>

OECD. 2009. *Sickness, Disability and Work. Keeping on track in the economic downturn background paper*.

OECD. 2010. *Sickness, Disability and Work: breaking the barriers. A synthesis of findings across OECD countries*.

ONDRUŠOVÁ, D. 2013. *Podpora zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím: nástroje, financovanie, udržateľnosť*. Bratislava: IVPR.

Podpora zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím: Bez spolupráce to nepôjde. Tlačová správa vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou [Online]. 10.6.2014. [cit. 2014-06-25].

POŽÁR, L. 1996. *Školská integrácia detí a mládeže s poruchami zraku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 224 s. ISBN 80-223-1101-4

REPKOVÁ, K.; KEŠELOVÁ, D. 2012. *Chránená práca pre občanov so zdravotným postihnutím v Európskej únii a odporúčania pre Slovenskú republiku*. Výskumná správa. Bratislava: IVPR. 66 s.

SEDLÁKOVÁ, D.; REPKOVÁ, K. 2012. *Zdravotné postihnutie - vybrané fakty, čísla a výskumné zistenia v medzinárodnom a národnom kontexte na Slovensku*. Kancelária Svetovej zdravotníckej organizácie na Slovensku. *Správa z konferencie o zamestnávani osôb so zdravotným postihnutím* [Online]. [cit.2014-06-20]. Dostupné z: http://www.ivpr.gov.sk/IVPR/index.php?option=com_content&view=article&id=279%3Asprava-z-konferencie-o-zamestnavani-osob-so-zdravotnym-postihnutim&catid=2%3Anovinky&lang=sk

Štatistická ročenka školstva za roky 2003/2004 až 2013/2014 - špeciálne školy [Online]. Ústav informácií a prognóz školstva. [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka-specialne-skoly>

Ústredie Sociálnej poisťovne informuje [Online]. [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.socpoist.sk/aktuality-v-marci-pracovalo-takmer-200-tisic-starobnych-a-invalidnych-dochodcov/48411s57922c>

VANČOVÁ, A. a kol. 2010. *Základy integratívnej (inkluzívnej) špeciálnej pedagogiky*. Bratislava: IRIS. 568 s. ISBN 978-80-89238-37-8

VÁŠEK, Š. 2003. *Základy špeciálnej pedagogiky*. Bratislava: Sapientia. 210 s. ISBN 80-968797-0-7

Výsledky Výberového zisťovania pracovných síl za 1. štvrťrok 2014 [Online]. Štatistický úrad SR. [cit. 2014-07-23]. Dostupné z: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/DATABASE/Sk/03TrhPrace/01EkonAktObyv/01EkonAktObyv.asp>

Výsledky Výberového zisťovania pracovných síl za 1. štvrťrok 2013 [Online]. Štatistický úrad SR. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://slovak.statistics.sk>

Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (Školský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 373/2010, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Autorky pracujú v Inštitúte pre výskum práce a rodiny v Bratislave.